

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Колоницкий, 2010 – Колоницкий Б.И. Трагическая эротика: образы императорской семьи в годы Первой мировой войны. М., 2010. 664 с.
- Коновалова, 2014 – Коновалова Н. А. Об изучении проблемы оскорбления крестьянами особы Государя Императора в начале XX века. *Вестник Омского университета*. 2014 № 1. С. 42-47.
- Корнева, Солнышкин, 2022 – Корнева М. Н., Солнышкин А.А. «Оскорбление Его Величества дерзкими словами» как государственное преступление (на материалах Санкт-Петербургских архивов). *Научный диалог*. 2014. № 11(10). С. 388-409.
- Новое уголовное уложение, 1903 - Новое уголовное уложение, высочайше утвержденное 22 марта 1903 г. 1903. Санкт-Петербург: Изд. Каменноостровского юрид. книжн. магазина В. П. Анисимова. 253 с.
- Слепцов, 2024 – Слепцов А. С. География оскорблений членов императорской семьи в Области войска Донского в начале XX века. *Известия вузов. Северо-Кавказский регион. Общественные науки*. 2014. № 1, С. 74–83.
- Таганцев, 1866 – Таганцев Н. С. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 г. 5-е изд., доп. Санкт-Петербург. Типография М. Стасюлевича. 929 с.
- Kivistik, Luts-Sootak 2018 – Kivistik O., Luts-Sootak M. Limitation of Freedom of Speech and of the Press by Penal Law in the Final Decades of the Russian Empire. *Juridica International*. 2014. № 27. PP. 41–52.
- ЦДАІК – Центральний державний історичний архів України.

REFERENCES

- Kolonytskyi, 2010 – Kolonytskyi B. I. Tragicheskaya erotyka: obrazy imperatorskoi sem'i v gody Pervoi mirovoi voyny. [Tragic Eroticism: Images of the Imperial Family during the First World War]. M., 2010. 664 s. [in Russian].
- Konovalova, 2014 – Konovalova N. A. Ob izuchenii problemy oskorbleniia krest'ianami osoby Gosudaria Imperatora v nachale XX veka [On the Study of the Problem of Peasants' Insults against the Person of the Sovereign Emperor in the Early 20th Century]. *Vestnik Omskogo universiteta*. 2014. № 1. S. 42–47 [in Russian].
- Koreneva, Solnyshkin, 2022 – Koreneva M. N., Solnyshkin A. A. «Oskorblenie Ego Velichestva derzkimi slovami» kak gosudarstvennoe prestuplenie (na materialakh Sankt-Peterburgskikh arkhivov). [«Insulting His Majesty with Insolent Words» as a State Crime (Based on Materials from St. Petersburg Archives)]. *Nauchnyi dialog*. 2014. № 11(10). S. 388–409 [in Russian].
- Novoe ugovnoe ulozhenie, 1903 – Novoe ugovnoe ulozhenie, vysochaishche utverzhdennoe 22 marta 1903 g. [The New Criminal Code, Approved by the Emperor on March 22, 1903]. Sankt-Peterburg: Izd. Kamenoostrovskogo iurid. knizhn. magazina V. P. Anisimova, 1903. 253 s. [in Russian].
- Sleptsov, 2024 – Sleptsov A. S. Geografiia oskorblenii chlenov imperatorskoi sem'i v Oblasti voiska Donskogo v nachale XX veka. [The Geography of Insults toward Members of the Imperial Family in the Don Cossack Host Region at the Beginning of the 20th Century]. *Izvestiia vuzov. Severo-Kavkazskii region. Obshchestvennye nauki*. 2014. № 1. S. 74–83 [in Russian].
- Tagantsev, 1866 – Tagantsev N. S. Ulozhenie o nakazaniikh ugovolnykh i ispravitel'nykh 1885 g. [The Criminal and Correctional Punishments Code of 1885]. 5-e izd., dop. Sankt-Peterburg: Tipografiia M. Stasiulevicha, 1866. 929 s. [in Russian].
- Kivistik, Luts-Sootak, 2018 – Kivistik O., Luts-Sootak M. Limitation of Freedom of Speech and of the Press by Penal Law in the Final Decades of the Russian Empire. *Juridica International*. 2018. № 27. Pp. 41–52 [in English].
- TsDAIK – Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv] [in Ukrainian].

DOI: 10.31499/2519-2035.13.2025.343988

УДК 94 (438)«1918–1939» В. Сальський

Михайло ЖУРБА,
orcid.org/0000-0001-9691-8913
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри всесвітньої історії та археології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
(Україна, Київ)
m.a.zhurba@npu.edu.ua

Володимир КОМАР,
orcid.org/0000-0002-5475-5084
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії
Центральної та Східної Європи
і спеціальних галузей історичної науки,
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
(Україна, Івано-Франківськ)
volodymyr.komar@pnu.edu.ua

АНТИБІЛЬШОВИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА САЛЬСЬКОГО В 1917–1940 РР.

Стаття присвячена дослідженню невідомих сторінок в життєдіяльності Володимира Сальського, пов'язаних з його участю в прометеївському русі під керівництвом міжвоєнної Польщі, а також посередництві в польсько-японській співпраці зі створення українського Зеленого Клину на Далекому Сході. З 1926 р. його антибільшовицька діяльність розвивалася у руслі концепції прометеїзму Польщі прихильників Начальника держави Ю. Пілсудського. Вона була спрямована на розчленування СРСР на окремі національні республіки і подальшого їх об'єднання у федерацію з Польщею. У процесі реалізації цієї концепції сформувався прометеївський рух під керівництвом Польщі, учасниками якого стали грузинські, азербайджанські, кримськотатарські, козацькі та інші лідери національних республік, які внаслідок більшовицького вторгнення втратили державну незалежність.

З утвердженням режиму санації в Польщі в 1926 р., петлюрівській еміграції і, зокрема В. Сальському як міністру військових справ Української Народної Республіки (УНР), відводилася основна роль в реалізації концепції прометеїзму Польщі. У цьому напрямку його зусилля були сконцентровані на діяльності Генерального штабу Армії УНР на території Польщі, який розпочав приготування до війни з СРСР. Одночасно з цим, В. Сальський сприяв підготовці українських офіцерів у лавах союзного Війська Польського. Йому також належала ключова роль у налагодженні польсько-японської співпраці щодо створення Зеленої України. Слід відзначити, що протягом досліджуваного періоду В. Сальський залишився непримиреним борцем з більшовизмом за відновлення незалежності України.

Ключові слова: Володимир Сальський, українські національно-визвольні змагання, Український центральний комітет, прометеїзм, прометеївський рух, міжвоєнна Польща.

Mykhailo ZHURBA,
orcid.org/0000-0001-9691-8913
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of World History and Archaeology
Dragomanov Ukrainian State University,
(Ukraine, Kyiv)
m.a.zhurba@npu.edu.ua

Volodymyr KOMAR,
orcid.org/0000-0002-5475-5084
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of History of
Central and Eastern Europe
and Special Branches of Historical Science,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University
(Ukraine, Ivano-Frankivsk)
volodymyr.komar@pnu.edu.ua

THE ANTI-BOLSHEVIK ACTIVITY OF VOLODYMYR Salsky IN 1917–1940

The article is devoted to the study of unknown pages of V. Salsky's life, connected with his participation in the Promethean movement under the leadership of Poland, as well as mediation in Polish-Japanese cooperation on the creation of the Ukrainian Green Wedge in the Far East. In 1917–1940, V. Salsky's military and political activities developed in opposition to the Bolshevik regime, which had established itself in most of the Ukrainian lands. It began

during the years of the liberation struggle, during which V. Salsky held the highest positions in the Central Rada, the Ukrainian State and the UNR. Having found himself in emigration in Poland in 1920, his anti-Bolshevik struggle continued in the activities of the Ukrainian Central Committee (UCC).

Since 1926, his confrontation with the Bolsheviks developed in line with the concept of Promethean Poland of the supporters of J. Pilsudski. It was aimed at the dismemberment of the USSR into separate national republics and their subsequent unification into a federation with Poland. In the process of implementing this concept, a Promethean movement was formed under the leadership of Poland, the participants of which were the Georgian, Azerbaijani, Crimean Tatar, Cossack and other leaders of the national republics that lost their state independence as a result of the Bolshevik invasion. The Petliura emigration and, in particular, V. Salsky as the Minister of Military Affairs of the UNR, were assigned a major role in the implementation of the concept of Promethean Poland. In this direction, his efforts were focused on the activities of the General Staff of the UNR Army on the territory of Poland, which began preparations for war with the USSR. In this regard, the UNR structures received organizational, technical and material assistance from the General Staff of Poland. Minister V. Salsky reported in a memo to the leadership of the General Staff of Poland about the connection between the UNR and the national liberation movement in Ukraine, which was a powerful revolutionary organization. With the help of the Petliurists, the Poles hoped to start an uprising in Greater Ukraine and collapse the USSR from the inside.

V. Salsky also played a key role in establishing Polish-Japanese cooperation on the creation of Green Ukraine. As the Minister of Military Affairs of the UNR, Petliurist émigrés living in Harbin were subordinate to W. Salski. Supporters of J. Pilsudski and Japanese militarists were interested in using Ukrainians in the upcoming Japanese-Soviet war. However, during consultations with the Petliurists, the Japanese military leadership became convinced of their unpreparedness to create a puppet Ukrainian state. The Petliurists and General V. Salsky, in particular, advocated the independence of Green Ukraine, which was not part of the plans of the Japanese militarists.

It should be noted that during the period under study, V. Salsky remained an irreconcilable fighter against Bolshevism for the restoration of Ukraine's independence.

Keywords: Volodymyr Salsky, Ukrainian national liberation struggles, Ukrainian Central Committee, Prometheanism, Promethean movement, interwar Poland.

Постановка проблеми. Народився Володимир Петрович Сальський 04.07.1885 р. у місті Острог Волинської губернії в дворянській сім'ї. Він успішно закінчив Острозьку гімназію та здобув престижну військову освіту: спочатку Віленське піхотне юнкерське училище (1906 р.), а пізніше Імператорську Миколаївську військову академію, яку закінчив за 1-м розрядом у 1912 р. У роки Першої світової війни він командував батальйоном, був заступником командира полка і офіцером Генерального штабу Київського військового округу імператорської армії Росії (Kolańczuk, 2019: 224). Він завершив війну у чині підполковника, був нагороджений Георгіївською зброєю, багатьма орденами Російської імперії та французьким орденом Почесного легіону (Тинченко, 2007: 384-385).

З листопада 1917 р. В. Сальський включився в антибільшовицьку боротьбу на посаді начальника штабу 1-ї Сердюцької дивізії військ Центральної Ради і опинився у вирі подій національно-визвольної боротьби: у кінці 1917 р. – начальник штабу командувача проти більшовицьких сил на Лівобережній Україні полковника Ю. Капкана; січні 1918 р. – начальник штабу отамана Ковенка; з 10.03.1918 р. – у комісії з формування української армії; з 22.06.1918 р. – 1-й помічник начальника відділу піших шкіл Головної шкільної управи Військового міністерства Української держави гетьмана П. Скоропадського; з кінця січня 1919 р. – начальник Головної шкільної управи Військового міністерства Української народної республіки (УНР); з кінця травня 1919 р. – командувач Запорізької групи Дієвої армії УНР; з 26.09.1919 р. – командувач Дієвої армії УНР; з 05.11.1919 р. – військовий міністр УНР; з 05.10.1920 р. – генерал-хорунжий; з 10.02.1921 р. – член вищої військової ради УНР (Тинченко, 2007: 385-386). У той час події розвивалися блискавично, а

В. Сальський перебував у їх епіцентрі. Так само швидко змінювалися його посади і зростала його військова кар'єра. Незмінним з цього часу залишалася лише політична орієнтація В. Сальського – боротьба за незалежну Україну, якій він присвятив, без остатку, все своє подальше життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній українській історіографії постать генерала В. Сальського розглядається в основному в контексті Української національної революції 20-х рр. ХХ ст. Я. Тинченко присвятив життєпису В. Сальського свою енциклопедичну статтю (Тинченко, 2007: 384–386). А. Руккас розкрив діяльність полковника В. Сальського на посаді міністра військових справ УНР в 1920 р. (Руккас, 2015). Р. Давидюк, аналізуючи діяльність української еміграції на території Волинського воєводства, неодноразово підкреслювала, що В. Сальський родом з Волині, який завжди з теплотою згадував своє перебування в Острозі (Давидюк, 2016). Про діяльність законспірованого розвідувального осередку «Гетьман», який підпорядковувався 2-й секції Генерального штабу (ГШ) Військового міністерства уряду УНР, й міністру В. Сальському зокрема, уперше в українській історіографії стало відомо з монографії В. Сідака і Т. Вронської (Сідак, Вронська, 2003).

Значний внесок у дослідження обраної теми внесли українці, громадяни Польщі. О. Вішка (Wiszka, 2001; Wiszka, 2005) розкрив діяльність В. Сальського і української петлюрівської еміграції загалом у контексті функціонування Українського центрального комітету в Польщі (УНК) (1921–1939 рр.). О. Колянчук доповнив політичну біографію українського генерала відомостями про його діяльність у санаційній період, зокрема у процесі відновлення ГШ Армії УНР на території Польщі (Kolańczuk, 2019).

У польській історіографії військово-політична діяльність В. Сальського знайшла відображення у працях Я.-Я. Бруського (Bruski, 2004; Bruski, 2010), Я. Пісулінського (Pisuliński, 2007), Р. Потоцького (Potocki, 1999; Potocki, 2003) та інших.

Заслугою американського історика, професора Єльського університету Т. Снайдера стало те, що він одним з перших в зарубіжній історіографії розкрив існування таємного розвідувального осередку «Гетьман», який діяв у столиці Радянської України – Харкові (Snyder, 2008: 79). Він підпорядковувався 2-й Секції ГШ Армії УНР. Керував цим осередком український фаховий розвідник полковник М. Чеботарів, який разом із В. Сальським навчався в академії, а на той час був його підлеглим.

Однак, вищезгадані дослідники з тих чи інших причин недостатньо висвітлили участь В. Сальського у польському прометеївському русі, зокрема його ролі у польсько-японській ініціативі зі створення українського Зеленого Клину на Далекому Сході. Тому розкриття цього аспекту досліджуваної теми становить наукову новизну у нашому дослідженні. Важливе значення у контексті нашого дослідження мають праці В. Сальського (Сальський, 1920; Сальський, 1921), а також спогади М. Чеботаріва (Визвольні змагання, 2003).

Мета статті – проаналізувати малодосліджений аспект політичної діяльності В. Сальського, який був пов'язаний із його участю в міжнародному

прометеївському русі та посередництвом у польсько-японській ініціативі зі створення Зеленої України, й доповнити його біографію, спираючись, в основному, на документи і матеріали з польських архівів.

Виклад основного матеріалу. Від 21.11.1920 р. В. Сальський в еміграції в Польщі. У штаб-квартирі Державного Центру (ДЦ) УНР у Тарнові він виконував обов'язки начальника Генерального штабу. В еміграції державні структури УНР продовжувала зберігати свою організаційну єдність. У таборах розгорнулася інтенсивна культурно-освітня праця. Ініціативні таборяни почали засновувати різноманітні курси і товариства. Зорганізовано бібліотеки, початкові школи, гімназії і університет. Засновано хори, оркестри і театральні групи, організовувалися спортивні змагання, видавалися книжки, брошури й українські часописи. Найбільше газет виходило в таборах у Каліші, Вадовицях, Александрові Куявському, Стшалкові й Тухолі (Wiska, 2001: 315). Перебуваючи в Тарнові, у 1921 р. В. Сальський опублікував брошури: «Наші воєнні завдання на майбутнє і воєнна наука»; «До зброї» (у співавторстві з П. Шандрук, та П. Опаренко), екземпляри яких серед інших зберігаються в Національному архіві в Кракові (AN).

Після підписання Ризького мирного договору 17 березня 1921 р. і його ратифікації 15 квітня 1921 р. у Сеймі було офіційно заборонено функціонування ДЦ УНР на території Польщі та його керівних органів (Голови Директорії, Ради Міністрів і утвореної вже в еміграції Ради Республіки), які були змушені законспірувати свою діяльність. Також на вимогу радянського керівництва з Польщі мали бути депортовані найбільш одіозні діячі української еміграції. Серед українців до списку потрапили Головний отаман С. Петлюра і генерали – В. Зелінський, М. Омелянович-Павленко і Ю. Тютюнник (Bruski, 2004: 266-268). В. Сальського не було в цьому списку і він легалізувався на території Польщі.

У квітні 1921 р. В. Сальський став співпрацівником новоствореного Українського центрального комітету в Польщі (УЦК), який розпочав свою діяльність у Варшаві й об'єднав переважну більшість українських політичних емігрантів навколо ідеології УНР. Представники УЦК були в усіх воєводствах і повітах Польщі, в яких проживали петлюрівські емігранти. Комітетові була підпорядкована Українська станиця в Каліші, яка була притулком для німечиних ветеранів армії УНР. З 1924 р. УЦК залишився єдиним легальним представницьким органом УНР в Польщі (BN, mf. 68755: 59-61).

З 1924 р. В. Сальський став міністром військових справ уряду УНР у вигнанні й залишався на цій посаді до кінця життя. У Польщі діяли військові організації УНР, які знаходилися в Каліші: «Товариство колишніх запорожців у Польщі»; «Товариство колишніх вояків Армії УНР», «Союз військових інвалідів», «Військово-історичне товариство» тощо. Тут друкувалася петлюрівська газета «Табір». Українські військові організації за кордоном були підпорядковані військовому міністрові УНР генералові В. Сальському й міністрові закордонних справ О. Шульгіну, який перебував у Парижі (CAW, I.303.4.5562: 38).

З утвердженням влади Ю. Пілсудського в Польщі після травневого

перевороту 1926 р. відновилися спроби реалізації концепції прометеїзму, яка була спрямована на розчленування Радянського Союзу на окремі національні республіки з перспективою їх об'єднання у федерацію з центром у Варшаві. У ході її реалізації утворився так званий прометеївський рух, активними учасниками якого стали емігранти з Азербайджану, Грузії, Криму, Північного Кавказу та інших, але головну роль у ньому відводилася українській петлюрівській еміграції (САW, I.303.4.5562: 41).

Українське питання, з огляду на людський і економічний потенціал України, відігравало ключову роль у реалізації концепції прометеїзму. Створення незалежної України над Дніпром та інтеграція західноукраїнських земель до складу Польщі були складовими цієї політичної концепції. В структурі прометеївського руху українцям-петлюрівцям відводилася роль координаторів діяльності еміграційних організацій. Найактивнішими серед українців у прометеївському русі були: у Варшаві – А. Лівіцький, Р. Смаль-Стоцький, В. Сальський, П. Шандрук та інші (САW, I.303.4.5561: 62).

Спроби відновлення польсько-українського військового союзу розпочалися після вбивства С. Петлюри 25 травня 1926 р. в Парижі, яке за офіційною версією, «було помстою за єврейські погроми» (Визвольні змагання..., 2003: 83). Більшість політиків, які вважалися фахівцями з українського питання, сумнівалися в правдивості офіційної версії. Певні факти у цій справі вказували, що «вбивство було приготоване особами, пов'язаними з совітами» (AAN, MSZ, sygn. 5315: 31). Після загибелі С. Петлюри, згідно з конституцією УНР, влада перейшла до голови ради міністрів УНР А. Лівіцького. Він сформував уряд УНР у вигнанні, до якого увійшли: голова В. Прокопович, а також міністри О. Лотоцький, О. Шульгін, В. Сальський і М. Юнаків (Ibid., sygn. 5321: 35).

4 серпня 1926 р. А. Лівіцький і В. Сальський через полковника В. Славека передали доповідну записку Ю. Пілсудському, в якій обґрунтовували необхідність політичної та військової активізації ДЦ УНР в еміграції. До цього додавався план майбутньої польсько-української військової співпраці в антирадянському напрямку. Ця пропозиція дістала підтримку з боку вищого політичного і військового керівництва Польщі, оскільки збігалася з прометеївськими планами Ю. Пілсудського. З допомогою петлюрівців поляки сподівалися розпочати повстання на Великій Україні й за допомогою сепаратистських рухів інших народів розвалити СРСР з середини (САW, I.303.4.5404: 4). У цей період посередником між урядами Польщі й УНР був Р. Смаль-Стоцький, а у військовій співпраці – генерал В. Сальський (САW, I.303.4.5740: 101-102).

Для реалізації цих задумів 1 лютого 1927 р. на території Польщі був створений Генеральний штаб Міністерства військових справ УНР. Він позиціонувався як штаб союзницької армії, що тимчасово вимушено перебуває на території Польської держави. У зв'язку з цим структури УНР отримували організаційну, технічну й матеріальну допомогу ГШ Польщі. Першим начальником українського ГШ став генерал-хорунжий В. Куц, який підпорядковувався міністрові В. Сальському. Згодом генерал-хорунжого

В. Куца було замінено на призначеного Відділом II ГШ Польщі генерал-хорунжого П. Шандрука (CAW, I.303.4.5740: 68). Міністр В. Сальський у доповідній записці керівництву ГШ ВП повідомляв про зв'язок між УНР і національно-визвольним рухом в Україні, який існував в Україні і представляв собою потужну революційну організацію. Кінцевою метою діяльності під проводом УНР він визначав створення незалежної самостійної Української держави (Ibid.: 72).

У 1928 р. керівництво прометеївським рухом перейшло до так званої Експозитури 2 Відділу II ГШ ВП. Однак з метою приховання цього факту у Варшаві у кінці 1928 р. було створено Клуб «Прометей», який очолив український професор Р. Смаль-Стоцький, а генерал В. Сальський увійшов до його керівних органів (Wiszka, 2005: 152). Важливою легальною сферою діяльності Клубу «Прометей» була пропаганда, яка проводилася з великим розмахом у трьох магістральних напрямках: 1) у середовищі так званої прометеївської еміграції; 2) серед громадян Польщі; 3) для формування західноєвропейської суспільної думки. З цією метою організовувалися лекції, дискусійні вечори, видавалися газети і журнали мовами народів СРСР. Найбільше уваги приділялося молодому поколінню, яке готували для керівництва майбутніми національними республіками. Зокрема, 23 січня 1930 р. у централі Клубу «Прометей» відбулася лекція Т. Тесляра «Мистецтво збройного бунту», в якій він охарактеризував приготування СРСР до всесвітньої революції. В її обговоренні серед інших брав участь В. Сальський (CAW, I.303.4.5477: 116-119).

Діяльність петлюрівців за кордоном зустрічала спротив з боку українських націоналістичних угруповань. Публікації в журналах «Немезіда» та «Український ветеран», за даними польської «двуйки», були пов'язані з діяльністю в 1935 р. опозиції до екзильного уряду УНР в Польщі. Її представляли генерал А. Вовк, Д. Дідченко-Задунайський, брати Євтимовичі, С. Сидоренко-Сапорай і Б. Монкевич. У згаданих друкованих виданнях вони закликали до фізичної ліквідації керівників УНР, зокрема А. Лівицького і В. Сальського [Сідак, Вронська, 2003: 118-119]. З конфіскованого польською владою другого номера «Немезіди» звучали заклики до українського суспільства протидіяти федерації «самозванця Андрія Лівицького» (AAN, MSZ, sygn. 5321: 19). Підкреслювався провокаційний і зрадницький характер діяльності еміграційного центру УНР. Професор Р. Смаль-Стоцький, який доповідав у цій справі представникам Експозитури 2, закликав польських союзників «вислати комуністичних агентів з «Немезіди» до Берези Картузької» (Ibid.: 17). Дописувачі згаданих журналів та їх таємні покровителі були переконані в тому, що уряд УНР відстоює польські державні інтереси.

Водночас посилення радянської влади в СРСР у 30-х рр. XX ст. змусили Експозитуру 2 змінити тактику. Вона полягала в консервації агентурної мережі в СРСР і очікуванні слушного моменту для антибільшовицького повстання, зокрема, у випадку війни проти СРСР. Робота уенерівської спецслужби почала гальмуватися. За наказом військового міністра УНР В. Сальського була припинена діяльність 2-ї Секції (Сідак, Вронська, 2003: 58). Вона була

ліквідована 1 січня 1936 р., але В. Змієнко й надалі продовжував працювати під керівництвом В. Сальського. Помер В. Змієнко у 1938 р. у Варшаві.

Після цих розпоряджень польської влади «розтанули» надії колишніх вояків і старшин армії УНР повернутися на батьківщину. В еміграції вони переживали не найкращі свої часи. Це були вже немолоді, позбавлені можливості заробляти на прожиття люди, які нерідко переживали злидні й голод. Вони зверталися з проханням до польського уряду визнати їх учасниками боротьби за незалежність нарівні з польськими відставниками. Однак, польська влада не задовольнила це прохання, адже надання матеріальної допомоги солдатам і старшинам Армії УНР могло б створити небажаний прецедент для інших груп і військових формувань (генерала Булак-Балаховича, генерала Перемикіна тощо), а це лягло б непосильною ношею на й так обмежений бюджет держави (САW, I.303.4.5476: 39).

У цей нелегкий для еміграції УНР період генерал В. Сальський став ключовою фігурою у польсько-японських відносинах, основою яких стало створення української держави під назвою Зелений Клин, на якій зійшлися інтереси санаційної Польщі та імператорської Японії. Польські прометеїсти прагнули використати національно-визвольний рух українців Далекого Сходу, створити маріонеткову Зеленої України й залучити її у федерацію з Польщею. Японські мілітаристи хотіли загарбати Далекий Схід і створити тут квазідержаву на зразок Маньчжоу-Го. Здійснення цих далекосяжних планів залежало також від генерала В. Сальського, якому підпорядковувалися емігранти – прихильники ідеології УНР, які проживали в Харбіні. (САW, I.303.4.5500: 81; Світ, 1972: 99). Метою цих контактів була активізація сепаратистських рухів українців Далекого Сходу.

Генерал В. Сальський налагодив контакти з японським військовим аташе у Варшаві, якому регулярно надсилав інформацію про суспільно-політичне становище на Далекому Сході. Японські військові були зацікавлені у використанні українців у майбутній японсько-радянській війні. Однак, під час консультацій із представниками петлюрівської еміграції в Харбіні, японське військове керівництво зробило висновок про їх неготовність до створення маріонеткової української держави. Петлюрівці виступали за незалежність Зеленої України, що не входило в плани японських мілітаристів. З посиленням впливів Організації українських націоналістів (ОУН) в Маньчжурії після 1937 р. прихильники прометеїзму й В. Сальський, зокрема, втратили свій вплив на маньчжурську еміграцію (САW, I.303.4.5515: 24).

Напад Німеччини на Польщу і початок Другої світової війни призупинили реалізацію польських прометеївських планів. Опинившись в німецькій окупації, В. Сальський пережив ці часи у стані важкої депресії. Він помер у 1940 р. та похований у Варшаві на цвинтарі Воля.

Висновки. Таким чином, у 1917–1940 рр. військово-політична діяльність В. Сальського розвивалася у протистоянні з більшовицьким режимом, який встановився на більшості українських земель. Вона розпочалася у роки визвольних змагань, під час яких В. Сальський перебував на найвищих посадах у Центральній Раді, Українській державі гетьмана П. Скоропадського і УНР.

Опинившись у еміграції на території Польщі в 1920 р., його антибільшовицька боротьба продовжувалася в ідеологічно-пропагандистській сфері й діяльності УЦК. З утвердженням режиму санації в Польщі, петлюрівській еміграції і, зокрема В. Сальському як міністру військових справ УНР, відводилася основна роль в реалізації концепції прометеїзму Польщі. У цьому напрямку його зусилля були сконцентровані на діяльності Генерального штабу Армії УНР на території Польщі, в якому відбувалися приготування до війни з СРСР. Одночасно з цим, В. Сальський сприяв підготовці українських офіцерів у лавах союзного Війська Польського. Йому також належала ключова роль у налагодженні польсько-японської співпраці щодо створення Зеленої України. Слід відзначити, що протягом досліджуваного періоду В. Сальський залишився непримиреним борцем з більшовизмом за відновлення незалежності України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- AAN, MSZ – Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Spraw Zagranicznych.
AN – Archiwum Narodowe w Krakowie, Zespół – Materiały zw. z dział. Rządu URL w Tarnowie, sygn. 29/1971/166. b.n.s.
BN – Biblioteka Narodowa w Warszawie.
CAW – Centralne Archiwum Wojskowe, Oddział II Sztabu Głównego.
Визвольні змагання, 2003 – Визвольні змагання очима контрозвідника (Документальна спадщина Миколи Чеботаріва): науково-документальне видання. К., 2003. 288 с.
Давидюк, 2016 – Давидюк Р. Українська політична еміграція в Польщі: Склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства. Львів – Рівне, 2016. 704 с.
Руккас, 2015 – Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (Структура, організація, чисельність та уніформа). К., 2015. 480 с.
Сальський, 1920 – Сальський В. Аналіз стратегічно-політичного становища на Україні в 1919 р. Варшава, 1920. 28 с.
Сальський, 1921 – Сальський В. Наші воєнні завдання на майбутнє і воєнна наука. Тарнів–Львів, 1921. 32 с.
Світ, 1972 – Світ І. Українсько-японські взаємини. 1903–1945. Історичний огляд і спостереження. Нью-Йорк, 1972. 371 с.
Сідак, Вронська 2003 – Сідак В. С., Вронська Т. В. Спецслужба держави без території: люди, події, факти. К., 2003. 240 с.
Тинченко, 2007 – Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921): Наукове видання. К., 2007. 535 с.
Bruski, 2010 – Bruski J. J. Między prometeizmem a realpolitik. II Rzeczpospolita wobec Ukrainy Sowieckiej 1921–1926. Kraków, 2010. 415 s.
Bruski, 2004 – Bruski J. J. Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukrainiejskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919–1924). Kraków, 2004. 600 s.
Kolańczuk, 2019 – Kolańczuk A. Ukraińscy emigranci polityczni w życiu naukowym, kulturalnym, społecznym i gospodarczym w II RP. Przemyśl, 2019. 389 s.
Pisuliński, 2007 – Pisuliński J. Polityka władz polskich wobec Centrum Państwowego Ukrainiejskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie po preliminariach ryskich (1920–1923). *Biuletyn Ukrainoznawczy*. Przemyśl, 2007. Nr 13. S.77.
Potocki, 2003 – Potocki R. Polityka państwa polskiego wobec zagadnienia ukraińskiego w latach 1930–1939. Lublin, 2003. 440 s.
Potocki, 1999 – Potocki R. Idea restytucji Ukrainiejskiej Republiki Ludowej (1920–1939). Lublin, 1999. 383 s.
Snyder, 2008 – Snyder T. Tajna wojna. Henryk Józewski i polsko-sowiecka rozgrywka o Ukrainę, Kraków, 2008. 344 s.
Wiszka, 2005 – Wiszka E. Emigracja ukraińska w Polsce 1920–1939. Toruń, 2005. 752 s.
Wiszka, 2001 – Wiszka E. Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920–1939. Toruń, 2001. 358 s.

REFERENCES

- AAN, MSZ – Archiwum Akt Nowych [Archives of Modern Records], Ministerstwo Spraw Zagranicznych [Ministry of Foreign Affairs] [in Polish].
AN – Archiwum Narodowe w Krakowie [National Archives in Kraków], Zespół – Materiały zw. z dział. Rządu URL w Tarnowie [Collection – Materials related to the Government Department of the Tarnów National Archives], sygn. [reference number] 29/1971/166. b.n.s. [in Polish].
BN – Biblioteka Narodowa w Warszawie [National Library in Warsaw] [in Polish].

- CAW – Centralne Archiwum Wojskowe [Central Military Archives], Oddział II Sztabu Głównego [Department II of the General Staff] [in Polish].
- Vyzvolni zmahannia - Vyzvolni zmahannia ochyma kontrozvidnyka (Dokumentalna spadshchyna Mykoly Chebotariva): naukovo-dokumentalne vydannia. [Liberation struggles through the eyes of a counterintelligence officer (Documentary heritage of Mykola Chebotarev): scientific and documentary publication.]. Kyiv. Tempora. 2003. 288 s. [in Ukrainian].
- Davydiuk, 2016 – Davydiuk R. Ukrainska politychna emihratsiia v Polshchi: Sklad, struktura, hromadsko-politychni praktyky na terytorii Volynskoho voievodstva [Ukrainian political emigration in Poland: Composition, structure, socio-political practices in the territory of the Volyn Voivodeship.]. Lviv – Rivne. 2016. 704 s. [in Ukrainian].
- Rukkas, 2015 – Rukkas A. «Razom z polskym viiskom»: Armiia Ukrainskoi Narodnoi Respubliky 1920 r. (Struktura, orhanizatsiia, chyselnist ta uniforma) [«Together with the Polish Army»: Army of the Ukrainian People's Republic in 1920 (Structure, organization, numbers and uniforms).]. Kyiv. 2015. 480 s. [in Ukrainian].
- Salskyi, 1920 – Salskyi V. Analiz stratehichno-politychnoho stanovyshcha na Ukraini v 1919 r. [Analysis of the strategic and political situation in Ukraine in 1919.]. Varshava. 1920. 28 c. [in Ukrainian].
- Salskyi, 1921 – Salskyi V. Nashi voienni zavdannia na maibutnie i voienna nauka [Our military tasks for the future and military science.]. Tarniv–Lviv. 1921. 32 c. [in Ukrainian].
- Svit, 1972 – Svit I. Ukrainsko-yaponski vzaiemyny. 1903–1945. Istorychnyi ohliad i sposterezhennia [Ukrainian-Japanese relations. 1903–1945. Historical review and observations]. Niu-York. 1972. 371 s. [in Ukrainian].
- Sidak, Vronska, 2003 – Sidak V. S., Vronska T. V. Spetssluzhba derzhavy bez terytorii: liudy, podii, fakty [The secret service of a state without territory: people, events, facts.]. K. Tempora. 2003. 240 s. [in Ukrainian].
- Tynchenko, 2007 – Tynchenko Ya. Ofiterskyi korpus Armii Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (1917–1921): Naukove vydannia [Officer Corps of the Army of the Ukrainian People's Republic (1917–1921): Scientific Edition.]. K. 2007. 535 s. [in Ukrainian].
- Bruski, 2010 – Bruski J. J. Między prometeizmem a realpolitik. II Rzeczpospolita wobec Ukrainy Sowietckiej 1921–1926 [Between Prometheism and Realpolitik. The Second Polish Republic and Soviet Ukraine 1921–1926.]. Kraków. 2010. 415 s. [in Polish].
- Bruski, 2004 – Bruski J. J. Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919–1924) [Petliurovtsy. State Center of the Ukrainian People's Republic in exile (1919–1924).]. Kraków. 2004. 600 s. [in Polish].
- Kolańczuk, 2019 – Kolańczuk A. Ukraińscy emigranci polityczni w życiu naukowym, kulturalnym, społecznym i gospodarczym w II RP. [Ukrainian political emigrants in scientific, cultural, social and economic life in the Second Polish Republic.]. Przemyśl, 2019. 389 s. [in Polish].
- Pisuliński, 2007 – Pisuliński J. Polityka władz polskich wobec Centrum Państwowego Ukraińskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie po preliminarzach ryskich (1920–1923) [The policy of the Polish authorities towards the State Centre of the Ukrainian People's Republic in exile after the Riga preliminaries (1920–1923)]. *Biuletyn Ukrainoznawczy*. Przemyśl. 2007. Nr 13 [in Polish].
- Potocki, 2003 – Potocki R. Polityka państwa polskiego wobec zagadnienia ukraińskiego w latach 1930–1939 [The policy of the Polish state towards the Ukrainian question in the years 1930–1939.]. Lublin, 2003. 440 s. [in Polish].
- Potocki, 1999 – Potocki R. Idea restytucji Ukraińskiej Republiki Ludowej (1920–1939) [The idea of restitution of the Ukrainian People's Republic (1920–1939)]. Lublin. 1999. 383 s. [in Polish].
- Snyder, 2008 – Snyder T. Tajna wojna. Henryk Józewski i polsko-sowiecka rozgrywka o Ukrainę [The Secret War: Henryk Józewski and the Polish-Soviet Struggle for Ukraine]. Kraków. 2008. 344 s. [in Polish].
- Wiszka, 2005 – Wiszka E. Emigracja ukraińska w Polsce 1920–1939 [Ukrainian emigration in Poland 1920–1939.]. Toruń. 2005. 752 s. [in Polish].
- Wiszka, 2001 – Wiszka E. Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920–1939 [The press of Ukrainian emigration in Poland 1920–1939.]. Toruń, 2001. 358 s. [in Polish].

DOI: 10.31499/2519-2035.13.2025.343985

УДК 94(477) «1941-1944»

Оксана САЛАТА,
 orcid.org/0000-0003-2498-1483
 докторка історичних наук, професорка,
 завідувачка кафедри історичної
 та громадянської освіти
 Інституту післядипломної освіти
 Київського столичного університету
 імені Бориса Грінченка
 (Україна, Київ)
 o.salata@kubg.edu.ua